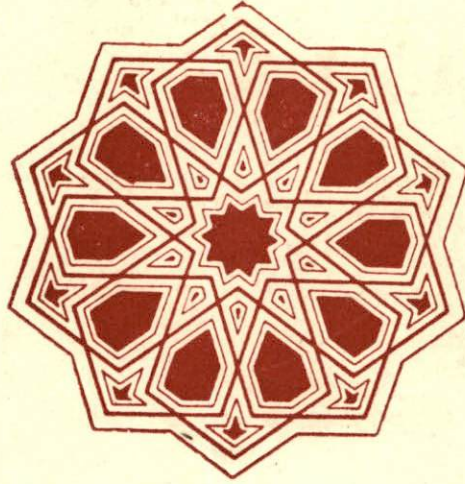

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

I

1953

A N K A R A

I 9 5 3

Şükürü Polon Bağış

YIL : 1953

SAYI : I

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

KANAAT VE FEYZ MATBAASI — ANKARA

I 9 5 3

İ Ç İ N D E K İ L E R

BALTACIOĞLU, ISMAYIL HAKKI : Kur'an felsefesi üzerinde inceleme	1
SMITH, WILFRED CANWELL: Modern Türkiye dinî bir reforma mı gidiyor ? ...	7
KARASAN, MEHMET : İlk Yunan düşüncesinde din ilmi denemeleri	21
BEHZAD, HÜSEYİN TAHİR-ZADE : Minyatürün tekniği	29
YETKİN, SUUT KEMAL : İslâm minyatürünün estetiği	33
ÜÇOK, ÇOŞKUN : «Selçuk Türkiyesinde faizle para ikrazına dair hukukî bir vesika» hakkında	41
YÖRÜKAN, YUSUF ZİYA : Vahhabîlik	51
SARAÇ, CELÂL : İslâm dünyasında matematiğin doğuşu ve gelişmesi	69
YURDAYDIN, HÜSEYİN G. : Profesör WILFRED C. SMITH'in «Modern Türkiye dinî bir reforma mı gidiyor ?» adlı makalesi dolayısıyla bir kaç söz	73
ÇİĞ, KEMAL : Türk kitap kapları	75
Tahlil ve Tenkidler :	
ATADEMİR, HAMDİ RAGIP : ADEL AWA : «İhval al - safa» nın tenkid kafası ...	95
B.Z.E. : «Gottheit und Menschheit»	103
BİRAND, KÂMİRAN: Prof. GÖKBERK ve Aydınlanma	105
YURDAYDIN, H. G. : The Mind al-Qur'an	112

dimizi alamıyoruz : Eserde Arap düşüncesi ile İslâm düşüncesini, Arap felsefesi ile İslâm felsefesini özdeşleştiren bir zihniyet hâkimdir. Birbirlerine okadar zıd ve çelişik olan türlü temayülleri, hattâ her türlü ateizmin bile denendiği bütün dinî — siyasi hareketleri ve tesirleri ayıklamış, İslâm'dan önce ve sonra bütün gelişme safhalarını tesbit etmiş bir düşünce tarihinin herkesçe kabul olunmuş postülatları sanki ortada imiş gibi tek bir kavmin fikri ve ruhi karakterlerini gelişi güzel tamim ederek belli, tutarlı, üstelik esaslarında türlü milletlerin fikri kudret ve servetleriyle zengin, muazzam ve mütecanis bir sistem olarak işlenen bir İslâm düşüncesini karıştırmak için ortada hiç bir sebep yoktur, kanaatındayız. Kaldı ki İslâm tefekküründeki akliyeciliği ve tenkitçi kafayı yalnız Araba ve Arap soyundan olan düşünürlere mal etmek te pek gratuit görünmektedir. Bir çok sistemler ve fikrî hareketler vardır ki içinde müesses oldukları ve geliştikleri kavmin fikrî temayülleri ne bir tepki olmaktan da kalmamışlardır. Nitekim böyle bir karışırma *İhvan al-Safacılar*'ın, hakikati ve hakikat araştırılmasını bütün milletlerin bütün devirlerde ve bütün insanlığın an.eli ve nazarı her sahasına ait müşterek bir eseri sayan zihniyetine de uygun düşmemektedir.

Awa'nın tarih boyunca Sünniliğe ve Ehl-i Sünnete karşı tevcih edilen çeşitli ve heterojen tenkidleri, bir takım Hıristiyan yazarlarda itiyad haline geldiği şekilde, İslâmî bir fikir hürriyeti, bir serbest düşünce, bir akliyecî hareketi gibi telakki edip Sünnî sistemi rasyonalizmden, Ehl-i Sünneti fikir hürriyetinden mahrum göstermek ve saymak istediğini aslâ ummamakla beraber, Grek düşüncesi ve ilmiyle meşbu, Fisagorculuk, Aristoculuk, Yeni Eflâtunculuk, Calinos ve Oklides'in, Sokrat ve İsa'nın, Acem ve Hind folklorik unsurlarının, Budik telakkilerin ve asetizmin kaynaştığı *İhvan al-Safa* zihniyetinin de her türlü şizm ve itizalden müstakil bir radikalizm hareketi gibi görmek ve göstermek de, hele kurucu ve sâlikleri üzerinde hâlâ münakaşadan kurtulamadığımızı hatırlayarak, pek kolay olmamaktadır. Kaldı ki eserlerin mevcut türlü nushalarının karşılaştırılmasından sonra, muharririn kendisinin de yegâne ilmi ve çıkaryol olarak benimsediği metin çalışmalarına ve tahlillerine girişerek, sistematik bir şekilde *İhvan*'ın ilim ve metod anlayışı ve epistemolojileri ışığında türlü kavram ve izahları tahlil ve tenkid süzgecinden geçirmek, bundan böyle yapılacak işlerdendir. Hükümümüzü bu işlerin bittiği değilse de hakiki istikametini aldığı bir âna bırakarak *Awa*'yı bilhassa buna hizmetinden dolayı tebrik etmeyi bir borç biliriz.

Prof. HAMDİ RAGİP ATADEMİR

« GOTTHEIT UND MENSCHHEIT »

(ULUHİYET VE İNSANİYET)

Erlangen üniversitesi din ve tefekkür tarihi profesörü Hans Joachim Schoeps, iki yıl önce bu ad altında bir eser neşretti*. Müellif iki yüz sayfalık bu eserin içerisine, büyük din kurucularını ve hayatlarını sıkıştırılmaya çalışıyor. Eserin siklet merkezi semavi dinlerle peygamberleri üzerinde olmakla beraber, bunların yanında Mani, Zerdüş, Budda, Laotse, Konfüçyüs de ihmal edilmiyor.

1948 yılında Erlangende ve 1949 senesinde Berlin üniversitelerinde seri halinde verilmiş olan konferansların terkibinden meydana gelen bu kitap açık ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Eseri iki gün içinde tatlı tatlı okudum. Bu mevzular hakkında fazla bir bilgi sahibi olmıyanlar için tavsiyeye değer ve kolay buldum. Müellif okuma ve anlamayı kolaylaştırmak için kitabın sonuna yüz kelimelik bir de lügatçe eklemiş ve her bahse ait başlıca eserleri tavsiye etmiştir.

On beş sayfayı bulan giriş de dikkate şayandır : okuyucular burada bu mevzuların nasıl ele alınması gerektiğini, yolların neden ibare olduğunu, uluhiyet ile insanîyet arasındaki bağları ve nihayet «din kurucularının» esas mes'elelerdeki mukayeselerini bulacaklardır. Din ve tefekkür tarihi sahalarında tecrübeli bir Profesör olan Schoeps, ihtisas dışında kalan münevver üniversitelilere hitabediyor, onlara dinler tarihinin mu-

ment sous-entendue en arabe) : le sujet et le prédicat.» cümlesindeki *la coupure*'ün *la copule* olması lâzımdır.

(Sahife : 223, satır : 20'de Risalelerin sayısı bahis mevzuu olurken de :

«Les mots «onze et cinquante» que nous lisons quelque part...» denilmektedir. Bu 51 rakamını göstermekten uzak, belki 61 i ifade eder ki bu da, işaret edildiği gibi «Resail» yazmalarında bir tahrifi ortaya koymaktadır.

* Hans Joachim Schoeps, Gottheit und Menschheit. Stuttgart: 1950

ayyen, fakat mühim merhalelerindeki umumi istikamet ve değişmelerin esaslarını anlatmaya çalışıyor. Bu noktalardan eserin faydasına inanmamak, onu tavsiye etmemek elde değildir.

Fakat bizi bu tavsiyeye zorlayan asıl sebep başkadır : müellif İslâmiyete ve Hazreti Muhammed'e ayırdığı on üç sayfa içinde ilim adamı hüviyetini unutarak taassubuna mağlup oluyor ve bu güne kadar İslâmiyete tevhîh olunan garazkârana düşüncelerden kendini kurtaramıyor. Bu yüzden de ilmî hatâlara saplanıyor. Bakınız neler söylüyor : Hazreti Muhammet «Yahudiliğin taassubunu ve monoteist Allah telakkisini aldı», Fakat «saharanın evlâdı Yahudi teolojisini anlıyamadı»... kıssalar hakkında ancak kulaktan dolma bir bilgisi olduğu için «teferruatın çoğunu yanlış kavradı, yahutta bunları hafızasında karıştırdı ve değiştirdi». Müellifin bu hasmane ve cür'etkârane iddiasında Geiger ve Horovitz'e dayanması ve onlara atıf yapması dikkate şayandır. Çünkü bu iki zat islâmî tetkikler sahasındaki hataları kadar husumetleriyle de şöhret kazanmışlardır. Bir sayfa ötede müellifin garip denecek yeni bir iddiasıyla karşılaşırız : «Muhammedin hayatı bakımından itimat edilmiş tek kaynak Kur'an'dır. Çünkü Kur'an, Peygamberin otantik kelimelerini ihtiva etmektedir». «Hadisler tarihi bakımından ekseriya değersizdir» (sayfa 111, başlık «Peygamberin hayatı»).

Bilmem ki ne diyelim ! Hazreti Muhammedin hayatı ile Kur'anı kerimin muhtevasını karıştıran, usulu hadisten bihaber olan bir profesöre söylenecek söz bulamıyoruz. Bari bir siyer tavsiye edelim.

Tarihi vekayide bu derece dikkatli olduğunu imaya çalışan bu zat 112 inci sayfada münazaalı olan velâdeti nebevîyeyi 570 olarak zikrediyor. Hazreti Ömer ile Hazreti Muhammedin çocukluk ve gençlik çağlarını karıştırarak, «yirmi beş yaşına kadar Muhammet çobanlık etti» diyor.

Sayın profesör daha bir çok yanlışlıklar yaptıktan sonra «İslâmiyette hürriyet — her halde irâdei cüz'iyeye demek istiyor — yoktur» «İslâmiyetin tanıdığı tek hürriyet teslimiyettir. İslâmiyet işte budur» buyuruyorlar (sayfa 118). Sayın Schoeps'ün biraz önce kullandığımız «kulaktan dolma» tâbirinin asıl istimal sahası bu ifadelere aittir. Bir din ve fikir tarihi profesörünün İslâmiyete ayırdığı on üç sayfa içinde yaptığı bu hatalar başka türlü izah edilemez. Muhterem profesör Tebşir ve Tenzir âyetlerini nasıl tefsir edeceklerdir ? Mademki irâdei cüz'iyeye islâmiyette inkâr edilmiştir, o halde *vaad* ile *void*'in yerleri ne olmak lâzımgelir. Fakat hatalar bu kadarla kalmıyor ve İslâmî telakkiye göre insanın zavallı ve âciz bir kul olduğunu söylüyor. Cenabı Hakkin Rahman sıfatının bir sevgiye işaret etmediğini iddia ediyor.

Bu ifadeler arkasına saklanan maksatları sezmemek imkânsızdır. Gayretkeş ve mutaassıp hıristiyanların «İslâmiyet bir hafv dinidir» şeklindeki propagandaları, burada maharetle tekrarlanmış. Fakat profesör Schoeps hiç değilse bir iki âyetin mâna ve yerini değiştirerek «ilmî» bir mesnet aramalıydı. Malûm olduğu üzere müslüman düşmanı «ulema» bu taktiği kullanır. Neyapalım ki, sayın müellif Kur'anı kerim tercümelerine bile gözetmemiş durumdadır. Yoksa «Allah rachman» gibi hiç bir dilde raslanmayan acayip bir ibareyi nasıl kullanırdı ?» (Sa. 118).

Profesör Teslimiyet düşüncesinden «iki görüş» elde etmeye çalışıyor. : «Predestination ve Fatalisme» (Sa. 119). Burada Predestination irâdei külliye, Fatalisme, «herşeyin önceden Allah tarafından tesbit ve tayin edildiği» manasında kullanılarak «kısmet» kelimesiyle tamamlanmak isteniliyor. Müellifin İslâmiyete irâdei külliye, kaza ve kadar meseleleri hakkındaki vukufsuzluğu burada da açığa çıkıyor.

İslâmiyete tahsis edilen sayfaların son kısmı, İslâm dininin «din tarihi bakımından değerlendirilmesi» üzerinedir. Profesör burada kendinden geçiyor, kısır bilgisiyle kıymet hükümleri veriyor, fakat herşeyden önce «ilim» perdesi ardına gizlenen maksatlarını açığa vurmaktan kendini alamıyor :

«Vahi'ye dayanan diğer din kurucularıyla mukayese edildiği zaman Muhammed pek muvaffak olmuş sayılamaz. Vaki Muhammed'de de menşei ve dinî bir kuvvete raslıyoruz, dakat dinî bakımdan yeni tek bir muhteva bulamıyoruz». «Onun dini, bir birinden ayrı mahiyet itibariyle farklı unsurlardan meydana gelmiştir. Dahası var : «insan olarak Muhammedin bazı zayıf ve hoş gitmeyen taraflarını görüyoruz. Çünkü o ne bir Aziz, ne de asil bir insandı». «Bariz vahşetinin bir çok misalleri mevcuttur» (Sahife 123).

Sayın bay Profesöre artık cevap vermek lüzumunu duymuyoruz. İlim adını taşıyan maske ardındaki çirkin ve cehil saçan bu çehreye, ilim ve insanlık adına yüz çevirmekle yetiniyoruz.

İslâm tetkikleri sahasında garp alimlerinin hizmetleri inkâr edilemez. İlim şevk ve aşkı içinde şarkın birkaç asırlık ihmâlini telafiye çalışan değerli çalışmalar olmasaydı, bugün bir çok mevzu ve meselelere yeniden başlamamız icab ederdi. Ne yazık ki bu çalışmalar arasında zaman zaman taassup ve bilgisizliğin garip, hatta gülünç tecellilerine raslıyoruz. Profesör Schoeps'in İslâmiyet hakkındaki «görüşleri» bunlardan birisidir.

İlmi temelden mahrum, indî mütalaalara dayanan görüşlerin ömür ve tesirleri kısadır. Bunlar, sahiplerinin, kendilerini hizmetle mükellef sandıkları davalara da faydalı olamazlar.

Profesör Schoeps başlangıçtaki girizgâhta (Sa. 17), Peygamberleri dini yaşantıları bakımından birbiriyle mukayese etmenin doğru olmayacağını söyler, daha da ileri giderek der ki : «bu muka ddes isimlerin herbiri, emsalsiz birer yaşantının» remizleridir. Gönül isterdi ki, aynı müellif eseri boyunca bu anlayış ve ifâdeye sadakat gösterebilir.